

गांधीवादी विचार

संपादक

प्रा. डॉ. बाळासाहेब जी. जोगदंड

सहयोगी प्राध्यापक,

पदवी व पदव्युत्तर राज्यशास्त्र विभाग,

सीताबाई कला वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय अकोला.

आधार पब्लिकेशन्स, अमरावती

अनुक्रमणिका

क्र.	लेख	लेखक	पृ.क्र.
1	महात्मा गांधींचे ग्रामस्वराज्यासंबंधीचे विचार प्रा.डॉ. बाळासाहेब जी. जोगदंड		1
2	ग्रामीण विकासात गांधीजींच्या आर्थिक विचारांचे महत्त्व प्रा. डॉ. ममता राममिलन साहू		13
3	महात्मा गांधीजींचे सत्याग्रहासंबंधीचे विचार प्रा. प्रवीण कारभारी शिंदे		18
4	महात्मा गांधींचे अस्पृश्योद्धार संबंधीचे विचार व कार्य डॉ. शरद बाबुराव सोनवणे		26
5	गांधी प्रणीत रामराज्य सहा.प्रा. डी. डी. ठाकरे		34
6	महात्मा गांधीजींच्या आर्थिक विचाराची यथार्थता प्रा.डॉ.नागोराव के.सोरे		45
7	ग्रामीण भारत सुधारणयासाठीचे महात्मा गांधीजींचे विचार प्रा. डॉ. छाया शशिपाल शिंदे		55
8	महात्मा गांधीजींचे सत्य आणि अहिंसा यासंबंधीचे विचार श्री. तनपुरे संभाजी शामराव		66
9	गांधीजींच्या विचारगूढ सत्य व सत्याग्रह डॉ. उल्हास रामजी राठोड		74
10	गांधींच्या दृष्टीकोनातून आर्थिक विकासाचे उद्देश प्रा.डॉ.राजेश एम. बन्सोड		80
11	महात्मा गांधीजींच्या धर्मपत्नी - कस्तुरबा गांधी व त्यांचे कार्य प्रा. ज्ञानेश्वर दा. वारंगे		84
12	सत्य, अहिंसा आणि महात्मा गांधी सहा. प्राध्यापक पवन दयानंद महांत		90

13	महात्मा गांधीजींचे आर्थिक विचार-एक विश्लेषण प्रा.डॉ.विठ्ठल निलकंठ ठावरी		99
14	ग्रामीण विकासात गांधीजींच्या विचारांची प्रासंगिकता डॉ. दिपाली श्रीराम घोरे		108
15	महात्मा गांधीजींची रामराज्याची संकल्पना अमोल भाऊराव बंड		111
16	भारतीय संविधानातील उद्देशपत्रिकेचा अर्थ प्रा. डॉ. जे. टी. कांबळे		116
17	गांधींचे राजकीय विचार डॉ. विजय कृष्णराव काळे		120
18	जागतिक शांतता आणि महात्मा गांधी प्रा.एस.बी.चव्हाणके		132
19	म. गांधींचे ग्रामविकास अर्थव्यवस्थेसंबंधीचे आर्थिक विचार : एक विश्लेषण प्रा. डॉ. पी. डी. हुडेकर		140
20	महात्मा गांधींचे स्त्री सुधारणा विषयक विचार प्रा. क्षीरसागर संदिप शिवाजी		147
21	'महात्मा गांधींच्या सामाजिक विचारांची प्रासंगिकता' प्रा. डॉ. सुनिल प्रल्हाद गायगोळ		153
22	महात्मा गांधींच्या सामाजिक विचारांचे ऐतिहासिक महत्त्व प्रा.डॉ. विलास फरकाडे		162
23	महात्मा गांधींचे आर्थिक विचार : एक अभ्यास प्रा. डॉ. चंद्रशेखर क्षिरसागर		168
24	महात्मा गांधीजींच्या सत्याग्रह विचारांचे तत्वज्ञान प्रा. एस.एस. तायडे		174
25	गांधी का आर्थिक चिंतन और भारतीय अर्थव्यवस्था समीर कुमार गुप्ता		178
26	बाजारवाद से नही बल्कि गांधी के विचारों से बदलेगी दुनियाँ। डॉ. अनुपकुमार सिंह		184

गांधींचे राजकीय विचार

Dr. Vijay Krushnarao Kale

Narayanrao Kale Smruti Model College, Karanja (Gh) Dist. Wardha-
442203 Mob.No.-9421820831

Mail – kalevijay1966@gmail.com

गांधीवाद ही केवळ विचारसरणी नसून ती एक जिवन पद्धती आहे. ज्यांनी ती अंगिकारली त्यांनाच जीवनाचे खरे दर्शन घडले. मानवाला जर सुखी व्हायचे असेल तर गांधी विचाराशिवाय दुसरा पर्याय नाही. गांधी विचाराच्या प्रभावात येऊन देश विदेशातील अनेकांनी आपले जिवन संमृद्ध केलीत. अर्थात त्यांचे हे विचार मुळ नव्हते तर इतरांचे शास्वत स्वरूपातील विचार गांधींनी प्रयोगात आणले. त्या अर्थाने गांधीविचार हे कृतीशील बनले. त्यामुळेच महात्मा गांधी २० व्या शतकातील सर्वात प्रभावी व्यक्तीच्या सर्वेक्षण यादीमध्ये अग्रणी ठरले. एका माथेफिरूने ३० जानेवारी १९४८ ला सायंकाळी प्रार्थनेला जात असतांना तीन गोळ्या घालून गांधीजींची हत्या केली. एक व्यक्ती म्हणून गांधी संपलेत पण विचार मात्र जिवंत आहेत. येणाऱ्या प्रत्येक पीढीस उपयुक्त ठरणारे आहेत. प्रस्तुत अध्ययन गांधी विचारांची प्रासंगिकता दर्शवते. हे अध्ययन खालील गृहितकावर आधारित आहे.

१. गांधींचे राजकीय तत्वज्ञान त्यांच्या धार्मिक आणि नैतिक विचारावर आधारले आहे. पण धर्माचा अर्थ म्हणजे विशिष्ट संप्रदाय नव्हे. तर धर्माचा व्यापक अर्थाने विचार केल्या गेला.
२. गांधींनी सत्य आणि अहिंसेचे शास्वत स्वरूप प्रयोगात आणले.
३. जिवणाचा उद्देश आत्मप्रचीती हा आहे. त्याशिवाय संपूर्ण मानवतेशी तादात्मता निर्माण होत नाही.

As per the New Semester wise Syllabus(2021-22) of Rashtrasant Tukadoji Maharaj Nagpur University, Nagpur.

Text book of BOTANY

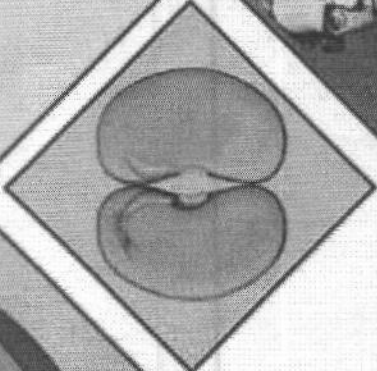
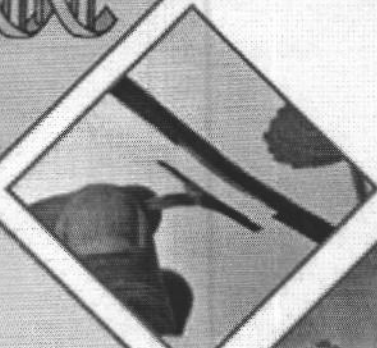
B. Sc. Semester - IV

Paper - I

Cell Biology, Plant Breeding, Evolution & Seed Technology

Paper - II

Genetics, Molecular Biology & Plant Nursery

Dr. P. J. Kale Mr.

Dr. A. M. Yadav

Dr. M. P. Nandeshwar

Dr. S. M. Meshram

Dr. N. Lanjewar

Mr H. A. Khobragade

Text Book of Botany B.Sc. Semester - IV • Meshram • Kale • Lanjewar • Yadav • Khobragade • Nandeshwar

SAI JYOTI PUBLICATION

The way of Light

• Nagpur • Pune • Delhi

ABOUT THE AUTHOR

Dr. Sanjay M. Meshram (M.Sc., B.Ed., Ph.D., Assistant Professor, Botany, Maharashtra Pali College Sakinaka, Dist. Bhandara RTMNU, Nagpur, Teaching Experience: 10 years UG and PG. Achievement: Published 32 research articles in journal of international and national repute. Also published two chapters in books published by national publishers. Presented papers in international and national conferences. Two National awards, one from Pondicherry Young Scientist Award (International Scientist Awards on Engineering Science and Medicine, 2021). Three books published. His area of specialization includes Paleobotany, Medical Botany and Plant Pathology.

Dr. Prajin J. Kale, M.Sc., Ph.D. (Botany) is presently working as an Assistant Professor, Department of Botany, Narayana Kote Smart Model College Karanja (Ch. 1) Dist. Wardha. He has teaching experience of 10 years for UG and research experience of 15 years. He has completed one major research project sanctioned by DST New Delhi. He has 17 research publications in National and International journals and 01 article. He has attended 67 national and international conferences and 18 papers presented. He has delivered 13 guest lectures. He has a life membership of NUTA and Indian Aerobiology Society, India.

Mr. Dnyaneshwar N. Lanjewar, M.Sc. (Botany), B.Ed., NET, JRF, SET, is working as an Assistant Professor and Head Department of Botany, Yashwantrao Chavan Arts, Commerce and Science College, Lalhanur Dist. Bhandara. He has teaching experience of 8 years. He has published research papers in reputed journals. His area of interest is Plant Ecology, Phycology, Reproductive Biology, Ethnobotany and Taxonomy.

Dr. Aparna M. Yadav, M.Sc., Ph.D. (Botany), B. Ed., M. Phil., rendering service as Assistant Professor in Department of Botany, J. M. Patel Arts, Commerce and Science College, Bhandara with teaching experience of 10 years at U. G. Level and P. G. Level. Successfully completed One 'Mirror Research Project' sanctioned by UGC. Recognized Supervisor for Ph. D. in Botany under Science Faculty of R. T. M. Nagpur University, Nagpur. Area of specialization is Palaeobotany. Published several research papers in National and International journal of repute and proceeding of National and International Conferences.

Mr. H. A. Khobragade, (M.Sc., B.Ed., CSIR NET) rendering service as an assistant professor at the department of Botany, Tal. Gulkar, Maharashtra, Ramtek. He has four years full time teaching experience for UG and PG level and 10 years teaching experience for CHB and contract your bases at various colleges. He has secured his MSc degree in subject of Botany with the specialisation "Reproductive Biology of Angiosperm" from RTM Nagpur university in year 2004. He is life time member of Indian Science Congress Association (ISCA). He received the Maulana Azad UGC National Fellowship award. His research area of interest in Phycology, Hydrobiology, he has published 5 research papers in various National and International journals. He is also pursuing Ph. D.

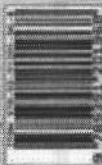

Dr. Mchhindra P. Nandeshwar, M.Sc. (Mycology and Plant Pathology), B.Ed., Ph.D. (Paleobotany). Presently working as an Assistant Professor in Department of Botany, Shriharal Agrawal Science College Gadmala Road Salekasa, Dist. Gondia. He has teaching experience of 15 years on UG level and 5 year's experience on Education Diploma and Degree. He has been awarded Junior Research Fellowship from UGC, New Delhi, during his career. He has published 10 research papers in various reputed national and international journals and 3 books to his credit.

ISBN : 978-93-91201-96-8

₹ 210/-

OM SAI PUBLISHERS & DISTRIBUTORS

Mob. 9923693596

E-mail - oshpnpair@yahoo.com

SAI JYOTI PUBLICATION

Mob.: 9764673503, 9923593503

E-mail id - sjp (@saijyoti@gmail.com)

Website : www.saijyoti.in

Available on

Synthesis, characterization and biological screening of Ti(III), Cr(III), Fe(III) and $UO_2(VI)$ mononuclear complexes of hydrazone Schiff base ligand containing *NON* moiety

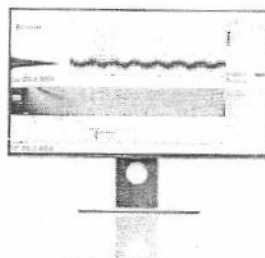
Cite as: AIP Conference Proceedings 2369, 020029 (2021); <https://doi.org/10.1063/1.5001104>
Published Online: 13 September 2021

B. D. Ridhorkar, A. A. Ramteke, Y. K. Vyawahare, A. R. Yaul, et al.

Challenge us.

What are your needs for periodic signal detection?

Zurich Instruments

Synthesis, Characterization and Biological Screening of Ti(III), Cr(III), Fe(III) and UO₂(VI) Mononuclear Complexes of Hydrazone Schiff Base Ligand Containing *NON* Moiety

B. D. Ridhorkar¹, A. A. Ramteke², Y. K. Vyawahare³ and A. R. Yaul^{1 a)}

¹Department of Chemistry, Hutatma Rashtriya Arts & Science College, Ashti, Dist. Wardha, (MS), India

²Department of Chemistry, Devchand College, Arjummagar, Kolhapur, (MS), India

³Department of Chemistry, Mahatma Phule Arts & Science College, Patur, Dist. Akola, (MS), India

^aDepartment of Chemistry, Narayanrao Kale Smriti Model College, Karanja (Gh), Dist. Wardha, (MS), India

^aCorresponding author: amityaul1983@gmail.com

Abstract. New potentially tridentate hydrazone Schiff base ligand (H₂L) was prepared by the condensation of 2,4-dihydroxybenzophenone with furoylhydrazide. Reaction of this ligand with titanium trichloride, chromium chloride hexahydrate, anhydrous ferric chloride, uranyl nitrate hexahydrate gave mononuclear metal complexes. The ligand and its complexes have been characterized by a variety of physico-chemical techniques. An octahedral geometry has been proposed for all the complexes. The ligand acts as a tridentate molecule coordinating through deprotonated phenolic/enolic oxygen atoms and azomethine nitrogen atom. Thermogravimetric analyses confirm coordination of water/methanol molecule in complexes. The antibacterial and antifungal activities of ligand (H₂L) and its complexes have been studied against various bacteria and fungi using the disc diffusion technique. All complexes exhibit good biological activity as compared to free ligand.

1. INTRODUCTION

In the past two decades, immense interest has been paid to design and synthesis of hydrazone ligands and their metal complexes due to presence of several coordination sites [1, 2]. The hydrazone ligands containing heterocyclic rings have valuable contribution in the coordination chemistry due to their diversity and structural variability. *o*-hydroxyacetophenone/benzophenone is a diverse building block because of its unique chemical structure, allowing for ring and phenolic group substitution as well as derivatization of the acetyl group. Coordination chemistry of hydrazone metal complexes has gained a special attraction due to their biological activity. Their anti-inflammatory, analgesic [3, 4], antibacterial [5, 6] and antitumor [7] activities are also reported in the literature. Moreover, deprotonation of the -NH group results in the formation of tautomeric anionic species having new coordination properties. In view of the above and the significant role played by the hydrazone metal complexes in biological systems and in various other fields, we have synthesized and characterized Ti(III), Cr(III), Fe(III) and UO₂(VI) complexes with 2,4-dihydroxybenzophenone-2-furoyl hydrazone (H₂L) and studied their antimicrobial properties.

2. EXPERIMENTAL WORK

2.1. Materials and Physical Measurements

All the chemicals were obtained from the commercial sources and used without further purification. Carbon, hydrogen and nitrogen contents were determined on a Carlo Erba 1108 elemental analyzer. The IR spectra were recorded as KBr pellets using a Shimadzu 8201 spectrophotometer in the range 400–4000 cm⁻¹. ¹H-NMR spectrum

Study of antibacterial activity of ecofriendly synthesized magnesium oxide nanomaterials using plant extracts of Parthenium hysterophorus

Cite as: AIP Conference Proceedings 2369, 020028 (2021);
Published Online: 13 September 2021

A. A. Ramteke, A. R. Yaul, and Y. K. Vyawahare

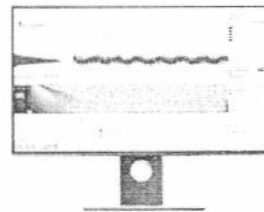

AIP CONFERENCE PROCEEDINGS

Challenge us.

What are your needs for
periodic signal detection?

Zurich
Instruments

Study of Antibacterial Activity of Ecofriendly Synthesized Magnesium Oxide Nanomaterials using Plant Extracts of *Parthenium Hysterophorus*

A. A. Ramteke^{1 a)}, A. R. Yaul² and Y. K. Vyawahare³

¹Department of Chemistry, Devchand College, Arjunnagar 591237, Dist. Kolhapur, (MS), India

²Department of Chemistry, Narayanrao Kale Smruti Model College, Kavanja (Gh.), Dist. Wardha, (MS), India

³Department of Chemistry, Mahatma Phule Arts & Science College, Patur, Dist. Akola, (MS), India

^{a)}Corresponding author: dravinash03@gmail.com

Abstract. In the present investigation, we have carried out an eco-friendly synthesis of magnesium oxide nano materials (MgONM) by using a plant extract of *Parthenium hysterophorus*. These synthesized nanomaterials are characterized by using scanning electron microscopy, X-ray diffraction, EDS and UV-visible spectroscopy. On the basis of characterization results, we have confirmed that the formation of MgONM. The synthesized MgONM gives the interesting results of antibacterial activity against pathogenic bacteria of gram positive (*S. aureus*) and gram-negative strains (*E. coli*, *P. aeruginosa*) using well diffusion method.

1. INTRODUCTION

Nanomaterials are defined as a set of substances where at least one dimension of materials is less than approximately 100 nanometers. A nanometer is one millionth of a millimeter i.e. 100,000 times smaller than the diameter of a human hair. Nanoscience and nanotechnology are the new era of science and its growing positively in the recent few past years as an interdisciplinary science. Nanomaterials are of interest because at this scale unique optical, magnetic, electrical, and other properties emerge. The nanotechnology has merged in many branches of science such as engineering, biology, chemistry, medicine, physics, pharmacy, textile sizing, polymer, agriculture, biochemistry and so on. In the recent years, Nanoscience provides the tools and considerable attention for the investigation of biological synthesis. So, much nonmaterial is needed to be synthesis by physical, mechanical, chemical and biological process [1]. Hence, the metal nanoparticles produced by nanotechnology have received global attention due to their extensive applications in the biomedical and physiochemical fields. Out of these different methods [2, 3] more routinely used chemical methods. Our key purpose is to highlight on the biological synthesis of nano materials, because of its easiness and rapid synthesis of eco friendly approach. Sums of natural resources like plants, fungi, yeast, bacteria, etc. were used. Making use of plants extract for synthesis of nanomaterials has drawn more interest of workers because it provides single step biosynthesis process; furthermore, natural capping agents are readily supplied by the plants. The biological method [4] of nanomaterials synthesis has been suggested as possible ecofriendly alternatives to chemical and physical methods.

Hence, the researchers are interested in easiest methods such as biological synthesis of nanomaterials using plant extract or part of plants can prove advantageous over other processes. Most of these methods are extremely expensive and also involve the use of toxic and hazardous chemicals which may pose latent environmental and biological risks. Hence, there is need to develop and improve high yielding, low-cost, non-toxic and environmentally benign procedure [5]. Therefore, the biological approach for the synthesis of nanomaterials becomes imperative [6]. These synthesized nanomaterials by using the green approaches having a lot of applications [7] in the field of medical as well as pharmaceuticals. Therefore, there is a need to develop ecofriendly processes for nanoparticles synthesis without using toxic chemicals. The biogenic synthesis of nanomaterials using plant extracts is very rapid and cost effective [8].

Microwave-assisted synthesis, spectroscopic properties, thermal behaviour and antimicrobial activity of unsymmetrical Schiff base complexes of Ti(III), Cr(III), MoO₂(VI) and WO₂(VI)

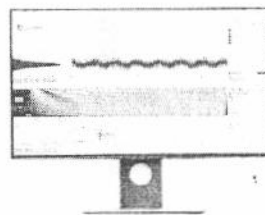
Cite as: AIP Conference Proceedings 2369, 020032 (2021); <https://doi.org/10.1063/1.5142444>
Published Online: 13 September 2021

S. R. Yaul, A. A. Ramteke, J. T. Makode, N. G. Salunkhe, A. R. Yaul, et al.

Challenge us.

What are your needs for periodic signal detection?

Zurich Instruments

Microwave-Assisted Synthesis, Spectroscopic Properties, Thermal Behaviour and Antimicrobial Activity of Unsymmetrical Schiff Base Complexes of Ti(III), Cr(III), MoO₂(VI) and WO₂(VI)

S. R. Yaul¹, A. A. Ramteke², J. T. Makode³, N. G. Salunkhe⁴ and A. R. Yaul^{5,a)}

¹Department of Chemistry, Shri Shivaji College, Akot, Dist. Akola, (MS), India

²Department of Chemistry, Devchand College Arjunnagar, Kolhapur, (MS), India

³Late Narayanrao Anurao Deshmukh College, Chandur Bazar, Dist. Amravati, (MS), India

⁴Department of Chemistry, Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati, (MS), India

⁵Department of Chemistry, Narayanrao Kale Smruti Model College, Karanja (Gh.), Dist. Wardha, (MS), India

a)Corresponding author: amityaul1983@gmail.com

Abstract. Four unsymmetrical Schiff base metal complexes, [Ti(L)(Cl)(H₂O)], [Cr(L)(Cl)(H₂O)], [MoO₂(L)]H₂O and [WO₂(L)]H₂O (L = 4-hydroxy-3-(1-(2-(1-(2-hydroxy-5-methylphenyl)ethylideneamino)cyclohexylimino)ethyl)-6-methyl-2H-pyran-2-one) have been synthesized and characterized by their elemental analyses, magnetic susceptibility, thermogravimetric analysis, molar conductance, infrared (IR) and electronic spectral measurements. The purity of the ligand and its metal complexes are confirmed by microanalysis, while the unsymmetrical nature of the ligand was confirmed on the basis of ¹H-NMR & ¹³C-NMR spectroscopy. Comparison of the IR spectra of the Schiff base ligand and its metal complexes confirm that the Schiff base behaves as tetradentate and coordinated via N₂O₂ chromophore. The ligand and its metal complexes were screened for antimicrobial activities against *E. coli* MTCC 443, *P. aeruginosa* MTCC 424 and *S. aureus* MTCC 96 and fungal strains, *C. albicans* MTCC 227 and *A. niger* MTCC 282. The activity data show that the complexes are more potent antimicrobials than the parent ligand.

1. INTRODUCTION

Transition metal complexes derived from unsymmetrical Schiff bases have drawn wide attention in the area of metallo-organic and coordination chemistry due to their synthetic accessibility, fascinating structural features and diverse range of applications in various chemical and biological areas such as organic synthesis, catalyst, drug design and models for active sites of metalloenzymes [1–2], optoelectronic devices [3], sensors [4], antibacterial and antifungal agents [5]. In spite of many literature reports about the Schiff base complexes and their application in chemistry and biochemistry fields, to the best of our knowledge, there are very few reports on the synthesis, spectroscopic, thermal and biological properties of Ti(III), Cr(III), MoO₂(VI) and WO₂(VI) Schiff base complexes.

The objective of the described work was aim to synthesize Ti(III), Cr(III), MoO₂(VI) and WO₂(VI) complexes with unsymmetrical Schiff base ligand, 4-hydroxy-3-(1-(2-(1-(2-hydroxy-5-methylphenyl)ethylideneamino)-cyclohexylimino)ethyl)-6-methyl-2H-pyran-2-one and to examine their physical properties involving spectral behaviors, thermal stability and antimicrobial activity.

As per Semester - wise New Syllabus of
Rashtrasant Tukadoji Maharaj Nagpur University, Nagpur

A TEXT BOOK OF

Chemistry

B.Sc. SEMESTER - I

Paper I - Inorganic Chemistry
Paper II - Physical Chemistry

AUTHORS

Dr. M. V. Khedkar
Dr. A. R. Yaul
Mr. R. S. Shinde
Dr. S. M. Maske
Mr. W. A. Khan
Dr. A. C. Kavale
Dr. S. S. Kharkale
Dr. A. W. Wakode

EDITORS

Dr. K. M. Hatzade
Dr. R. U. Khope

FREE INSIDE

- Practical Manual
- University Question Paper
- Periodic Table

A TEXT BOOK OF

Chemistry

B.Sc. SEMESTER - I

Paper I - Inorganic Chemistry
Paper II - Physical Chemistry

B.Sc.
FIRST SEMESTER

DnyanPath Edition

SPECIAL FEATURES

- Content of the book is as per the syllabus of RTMNU, Nagpur.
- Experienced and Professional writers.
- Simplicity of expression yet high quality content.
- Independent section for questions and numerical data
- Inclusion of practical manual.
- Variety in the methods / solutions.
- Multicolor Periodic Table.
- Inclusion of questions bank.

OUR TITLES

- Text Book of Chemistry
B.Sc. Semester - I
- Text Book of Chemistry
B.Sc. Semester - II
- Text Book of Chemistry
B.Sc. Semester - III
- Text Book of Chemistry
B.Sc. Semester - IV
- Text Book of Chemistry
B.Sc. Semester - V
- Text Book of Chemistry
B.Sc. Semester - VI

For Purchase

Available at
amazon.in

Scan the Bar code

Price : 200/-

DnyanPath[®]
Publication
Pharmaceuticals
ISO 9001 : 2015

Maharashtra - Delhi - Gujrat - Chhattisgarh - Telangana - Bihar

B.Sc.
THIRD SEMESTER

DryanPath Edition

SPECIAL FEATURES

- Content of the book is as per the syllabus of RTWNU, Nagpur.
- Experienced and Professional writers.
- Simplicity of expression yet high quality content.
- Independent section for questions and numerical data
- Inclusion of practical manual.
- Variety in the methods / solutions.
- Multicolor Periodic Table.
- Inclusion of questions bank

OUR TITLES

- Text Book of Chemistry
B.Sc. Semester - I
- Text Book of Chemistry
B.Sc. Semester - III
- Text Book of Chemistry
B.Sc. Semester - V
- Text Book of Chemistry
B.Sc. Semester - II
- Text Book of Chemistry
B.Sc. Semester - IV
- Text Book of Chemistry
B.Sc. Semester - VI

For Purchase

Scan the Bar code

Available at

amazon.in

DryanPath[®]

Publication
Professional Quality
ISO 9001 : 2015

Maharashtra - Delhi - Gujrat - Chhattisgarh - Telangana - Bihar

Price : 200/-

A TEXT BOOK OF

Chemistry

B.Sc. SEMESTER - III

Paper I - Inorganic Chemistry
Paper II - Organic Chemistry

A TEXTBOOK OF

Chemistry

B.Sc. SEMESTER - III

Paper I - Inorganic Chemistry
Paper II - Organic Chemistry

AUTHORS

Dr. S. B. Thakare
Dr. V. M. Nikose
Dr. G. B. Pethre
Dr. M. G. Ajmire
Dr. A. R. Yaul
Dr. B. S. Navale
Dr. A. R. Bijwe
Dr. C. S. Bhaskar

EDITORS

Dr. M. B. Thakre
Dr. M. G. Dhonde

FREE INSIDE

- Practical Manual
- University Question Paper
- Periodic Table

B.Sc.
FIFTH SEMESTER

DnyanPath Edition

SPECIAL FEATURES

- Content of the book is as per the syllabus of RTMNU, Nagpur.
- Experienced and Professional writers.
- Simplicity of expression yet high quality content.
- Independent section for questions and numerical data
- Inclusion of practical manual.
- Variety in the methods / solutions.
- Multicolor Periodic Table.
- Inclusion of questions bank.

OUR TITLES

- Text Book of Chemistry
B.Sc. Semester - I
- Text Book of Chemistry
B.Sc. Semester - III
- Text Book of Chemistry
B.Sc. Semester - V
- Text Book of Chemistry
B.Sc. Semester - II
- Text Book of Chemistry
B.Sc. Semester - IV
- Text Book of Chemistry
B.Sc. Semester - VI

For Purchase

Scan the Bar code

Available at
amazon.in

DnyanPath[®]
Publication
Printed and Bound in India
ISO 9001 : 2015

Maharashtra - Delhi - Gujrat - Chhattisgarh - Telangana - Bihar

A TEXT BOOK OF

Chemistry

B.Sc. SEMESTER - V

Paper I - Organic Chemistry
Paper II - Physical Chemistry

As per Semester - wise New Syllabus of
Rashttrasant Tukadoji Maharaj Nagpur University, Nagpur

A TEXT BOOK OF

Chemistry

B.Sc. SEMESTER - V

Paper I - Organic Chemistry
Paper II - Physical Chemistry

AUTHORS

Dr. C. S. Bhaskar
Dr. A. R. Yaul
Dr. M. G. Dhonde
Dr. M. R. Raghuvanshi
Dr. N. C. Kongre
Dr. P. B. Thakare
Dr. U. P. Meshram
Dr. P. V. Tekade

EDITORS

Dr. N. J. Siddiqui
Dr. D. M. Borikar

FREE INSIDE

- Practical Manual
- University Question Paper
- Periodic Table

Price : 200/-

डॉ. संदीप बी. काळे

एम. ए., सेट, पीएच.डी. (राज्यशास्त्र)

सहाय्यक प्राध्यापक व राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख
यशवंत महाविद्यालय, सेलू, जि. वर्धा

- डिप्लोमा इन कॉम्प्युटर सायन्स अँड इन्फॉर्मेशन टेक्नॉलॉजी
- मानवी हक्क प्रमाणपत्र अभ्यासक्रम, यशवंतराव चव्हाण मुक्त विद्यापीठ, नाशिक
- पदवी वर्ग १२ व पदव्युत्तर ३ वर्षे अध्यापन कार्याचा अनुभव
- राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय जर्नल्समध्ये एकूण ४० पेक्षा जास्त शोधनिबंध प्रकाशित
- राष्ट्रीय व राज्यस्तरीय : चर्चासत्रे, परिषदा व कार्यशाळेमध्ये १०० पेक्षा जास्त शोधनिबंधाचे सादरणीकरण
- ५० पेक्षा जास्त ऑनलाईन अभ्यासक्रम व कार्यशाळांमध्ये सहभाग
- ७० पेक्षा जास्त ऑनलाईन परिषदा व चर्चासत्रांमध्ये सहभाग
- देशोन्नती, मातृभूमी, हिंदुस्थान, प्रतापगडचे वारे इत्यादी वर्तमानपत्रांमध्ये १०० पेक्षा जास्त लेख प्रकाशित
- शिवबा फ्रेन्ड्स क्लब नकाशी जि. अकोला द्वारा शिवबा प्रेरणा पुरस्कार प्राप्त
- स्वामी विवेकानंदाच्या दृष्टीतील युवक या विषयावरील शोधनिबंधास राज्यस्तरीय साहित्यरत्न पुरस्कार प्राप्त
- मानवी हक्क व माहितीचा अधिकार या सदर्भ ग्रंथास राज्यस्तरीय आनंदी साहित्य पुरस्कार प्राप्त
- डॉ. भा. ल. भोळे विचारमंच नागपूर द्वारा आयोजित राज्यस्तरीय शोधनिबंध स्पर्धेत भारतीय लोकशाहीपुढील आव्हाने या शोधनिबंधास प्रथम क्रमांक प्राप्त
- शिक्षण व मानवी हक्क, भारत-पाक संबंध, महिला सबलीकरण या विषयावरील राष्ट्रीय परिषदांचे यशस्वी आयोजन
- सामाजिक व राजकीय ज्वलंत विषयावर १०० पेक्षा जास्त व्याख्याने सादर
- मानवी हक्क आणि माहितीचा अधिकार, राजकीय सिध्दांत, पारश्यास्य राजकीय विचार, भारतीय शासन आणि राजकारण, राज्यांचे शासन आणि राजकारण या विषयावरील पुस्तके प्रकाशित
- एकूण ३ शोधपत्रिका आणि ३ संपादित ग्रंथांचे संपादन
- कार्यकारिणी सदस्य : महाराष्ट्र राज्यशास्त्र व लोकप्रशासन परिषद (२०१६ ते १९, २०१९ ते २०२२)
- कार्यकारिणी सदस्य : राज्यशास्त्र प्राध्यापक परिषद, नागपूर (विदर्भ प्रांत) (२०१७ ते २०२२)
- कार्यकारिणी सदस्य : डॉ. भा. ल. भोळे विचारमंच, नागपूर
- सचिव : माजी विद्यार्थी संघ, सीताबाई कला महाविद्यालय, अकोला
- लाईफ मेबर, इंडियन असोसिएशन फॉर बुमेन्स स्टडीज, दिल्ली
- अध्यक्ष, इंडियन रिसर्च अँड एज्युकेशनल फाऊंडेशन, वर्धा

गांधीवादी विचार

(राजकीय परिप्रेक्ष्य)

संपादक

डॉ. संदीप बी. काळे

Aadhar Publications

New Hanuman Nagar, Infront of Pathyapustak Mandai, VAW Road, Amravati - 444604.
Email - aadharpublishing@gmail.com M - 9505550978

ISBN - 978-81-91305-4-5

१३	महात्मा गांधीचे आर्थिक विचार	डॉ. महेन्द्र गावंडे	८२
१४	महात्मा गांधीची सर्वोदय संकल्पना संजय दिनकर मोरे / डॉ. आर. के. काळे		९०
१५	महात्मा गांधीजींचे शैक्षणिक विचार प्रा. अभिन संपत पोटे / प्रा.प्रविण रमेश कुलथे		९४
१६	मूलोद्योगी शिक्षण योजना : एक ऐतिहासिक अध्ययन	प्रा. डॉ. वंदना तागडे	१००
१७	महात्मा गांधीच्या आर्थिक विचारांची प्रासंगिकता प्रा. डॉ. रुपराव उकंडराव गायकवाड		१०५
१८	म. गांधीजींच्या स्वयंपूर्ण ग्रामराज्यासंबंधी विचारांची प्रासंगिकता (विशेष संदर्भ - कोविड १९ महामारी चा काळ)	डॉ. ममता विजयराव पाथ्रीकर	१११
१९	गांधीवाद : एक आदर्श प्रारूप	डॉ. गणेश गिरी	११८
२०	सत्याग्रही म. गांधी व भारतीय स्वातंत्र्य चळवळ	डॉ. मिलिंद रा. थोरात	१२३
२१	महात्मा गांधी के राजनीतिक विचार	डॉ. किशोर बी. वासनिक	१३०
२२	गांधीजींचे स्वच्छता व ग्रामीन आरोग्यविषयक विचार	प्रा. डॉ. राखी श्रीराम तुरस्कर	१३७
२३	महात्मा गांधींचे सत्याग्रहासंबंधीचे विचार	प्रा. डॉ. अरुण मुकुंदराव शेळके	१४३
२४	महात्मा गांधी : सत्य - अहिंसेचे महान पुजारी	डॉ. नारायण एम. वघाळे	१५०
२५	गांधीचे राजकीय विचार	प्रा. डॉ. सरला वसंतराव मेश्राम	१५६

२६	महात्मा गांधी आणि सत्याग्रह	निरजकुमार दे अंभोरे	१६६
२७	महात्मा गांधींचे अर्थकारणावरील विचार	प्रा. संजय सी. गिन्हेपुंजे	१७५
२८	महात्मा गांधीजी व भारतातील शिक्षण	प्रा. डॉ. युवराज शामरावजी माहुरे	१८२
२९	राष्ट्रपिता महात्मा गांधी आणि आर्थिक विकेंद्रीकरण	डॉ. सुनिल केदार	१८९
३०	म. गांधीजींच्या सत्य व अहिंसे संबंधी विचारांची आवश्यकता	प्रा. डॉ. राजेंद्रप्रसाद पटले	१९५
३१	महात्मा गांधी और विश्वशांति	डॉ. रंजना अरविंद शुंगारपूर	२००
३२	महात्मा गांधी यांचे खादी ग्रामोद्योगाबद्दल विचार	प्रा. डॉ. श्रीपाद गजाननराव तळणीकर	२१०
३३	राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज यांचे सामाजिक विचार	प्रा. विजय डी. वाकोडे	२१५
३४	महात्मा गांधीजींचे आर्थिक विचार	डॉ. गजानन रा. सोमकूबर	२२१
३५	महात्मा गांधीप्रणीत नई तालीम	प्रा. सुजाता बळवंत शिरोडे	२२८
३६	समकालीन समस्यावर गांधी विचारांची आवश्यकता	डॉ. मारोती तुकाराम घटेवाड	२३४
३७	महात्मा गांधी यांचे राजकीय तत्वज्ञान	डॉ. अरुण एस. पेंटावार	२४३
३८	गांधीजी का ग्राम स्वराज्य और वैश्वीकरण	विवेक सिंह	२४९
३९	जागतीकीकरणाच्या काळात महात्मा गांधींच्या आर्थिक विचारांची प्रासंगिकता	प्रा. विकास. व. आडे	

महात्मा गांधीचे आर्थिक विचार

डॉ. महेन्द्र गावंडे

अर्थशास्त्र विभाग नारायणराव काळे स्मृति मॉडेल कॉलेज,
कारंजा(धा.), जि. वर्धा. पिन कोड नं. ४४२२०३

गांधीच्या विचाराची जडण घडण—

महात्मा गांधीचा कार्यकाल (२ ऑक्टोबर १८६९—३० जानेवारी १९४८) महात्मा गांधींनी इंग्लंडमध्ये बॅरिस्टरची पदवी प्राप्त केल्यानंतर त्यांनी भारतात वकिलीच्या व्यवसायाला सुरुवात केली. व्यवसायाच्या निमित्त ते दक्षिण आफ्रिकेत नेहमी जात असे. तेथील भारतीय लोकांच्या स्थितीमध्ये परिवर्तन करण्याकरिता त्यांनी तेथे सत्याग्रहाचा व सामुहिक जीवनाचा प्रयोग करायना सुरुवात केली. त्याला चांगला प्रतिसादही मिळाला. या अस्त्रांना जीवन मूल्याची जोड लावून त्यांनी सत्याग्रह, शांततामय असहकार, अहिंसात्मक विरोध या संकल्पना लोकांमध्ये रुजवविण्याचा प्रयत्न केला.

महात्मा गांधींच्या जीवनावर आणि जीवनविषयक तत्वज्ञानावर अनेक विचारांचा प्रभाव असला तरी त्यामध्ये मुख्यतः चार घटकांचा विशेष प्रभाव दिसून येतो यामध्ये धार्मिक ग्रंथ, नितीशास्त्र, सुधारणावादी आंदोलने व लोकांची सामाजिक आर्थिक स्थिती. गीता, उपनिषदे, रामायण, महाभारत जैन व बौद्ध धर्माचे तत्वज्ञान, बाईबल, संत कबिर, मीराबाई, गुरूनानक, यांच्या विचार इत्यादींनी ते प्रभावित होते. राजकीय क्षेत्रात ते आपले गुरू गोपाळ कृष्ण गोखले यांना मानत. त्यांच्या लेखनाचा विचार केला तर त्यांच्यावर चीनी विचारक लाओ त्से व कन्फ्युशिस तसेच लियो टॉलस्टॉय, हेनरी डेविड थोरो, जॉन रस्किन, सॉक्रेटीस इत्यादी पश्चिमात्य विचारवंतांच्या विचाराचाही प्रभाव होता. त्याचबरोबर राम, कृष्ण आणि विवेकानंद यांच्या विचारांचा प्रभाव गांधींवर दिसून येतो. तसेच असह्य सामाजिक आर्थिक स्थिती यासर्व विचार स्थितीतून गांधी विचार निर्माण झालेले आपल्याला दिसून येते.

गांधीजी हे अर्थशास्त्रज्ञ नव्हते किंवा त्यांनी अर्थशास्त्राच्या स्वतंत्र अशा कोणात्याही ग्रंथाचे लिखन केले नाही. पण त्यांनी धर्म, राजकारण किंवा एकूण जीवनाचे जे तत्वज्ञान मांडले, त्यातच त्यांचे आर्थिक विचार विखुरलेले आढळतात. त्यांना एकत्रित करण्याचे काम त्यांच्या अनेक अनुयायांनी केले. गांधीजींच्या दृष्टीने अर्थशास्त्र हे वेगळे नसून जीवनाच्या

क्रमबद्धतेचा व तत्वज्ञानाचा एक भाग आहे. अर्थशास्त्र हे नितीशास्त्राला धरून असावे असे त्यांना नेहमी वाटे. पश्चिमात्य प्रणालीतील भौतिकवादांचा अतिरेक त्यांना मान्यच नव्हता. ते म्हणत व्यवहारिक शास्त्राला नैतिक मूल्यांची जोड दिल्याशिवाय व्यक्तीचे व राष्ट्राचे कल्याण होवूच शकत नाही. म्हणजेच त्यांचे विचार काल गरजेनुसार व मानवतावादी दृष्टीने प्रेरित असेच होते. त्यामुळे त्यांच्या विचारात सतत परिवर्तने झाल्याचे दिसून येतात.

गांधीजींचे आर्थिक विचार—

गांधीजींनी आर्थिक बाजूला जीवनविषयक तत्वज्ञानाचा एक भाग मानल्यामुळे त्यांच्या विचारात मानवतावादाला विशेष स्थान असल्याचे आढळते. अतिरेकी भौतिकवादाला गांधीजींचा विरोध होता. मानवी संबंधांमध्ये मुद्रा, स्पर्धा यांना फार महत्व देणे त्यांनामुळीच मान्य नव्हते. व्यक्ती—व्यक्तीमधील संबंधात मुद्रेला महत्व हे सामाजिक व्यथांचे मुळ कारण आहे. त्यापेक्षा हे संबंध प्रेम, सहकार्य, सत्य, विश्वास यांच्यावर आधारित असल्यास, आर्थिक व्यावहारांचा आधार नैतिक राहिल व त्यामुळे भौतिकवादाला आळा बसून एक आदर्श व्यवस्था निर्माण होईल असा त्यांचा विश्वास होता.

त्यांच्या आर्थिक विचारात मानव कल्याण, आवश्यकता आणि उपभोगावर विचार, श्रमाकडे सामाजिक व्रत म्हणून बघण्याचा भाव, त्यांची श्रम कल्याण दृष्टी, उद्योग व यांत्रिकीकरण यावर मंथन, लोकसंख्या आणि विकासावर विचार, स्वदेशीचे महत्व, विकेन्दीकरणाला विशेष स्थान व त्याची कारणमिमांसा, जीवन—दर्शनात आर्थिक मूल्याला महत्व, कृषि व ग्रामीण विकासाकडे लक्ष, विश्वस्ताची संकल्पना, सामाजिक—आर्थिक समस्यांचे निराकरण करण्यात चरख्याचे महत्व, शांति व विकास यावर भर दिसून येते.

गांधीजींचे आर्थिक विचार जॉन रस्किन च्या “Unto This Last” १८६० मध्ये प्रकाशित झालेल्या ग्रंथातील विचाराने जास्त प्रभावित असलेले दिसून येते. यामध्ये विशेषतः दोन गोष्टीला महत्व देण्यात आले ते म्हणजे

१. एका व्यक्तिच्या हीतातच सर्व व्यक्तींचे हीत समविष्ट असते,
२. वकिल व नाव्ही यांच्या कामाची किंमत सारखीच मानण्याची दृष्टी दिसून येते.

भारतीय आर्थिक विचारवंत

Economic Thinkers in India

संपादक

प्राचार्य, डॉ. सौ. पुष्पा सुभाष तायडे

प्रा. मोहन डी. सोनुरकर

प्रा. डॉ. महेन्द्र जी. सहारे

अनुक्रमणिका

■ प्राचीन भारतीय आर्थिक विचार : प्रा. सतिश आर. जाधव	१
■ कौटिल्याचे आर्थिक विचार : डॉ. मीनाताई देविदासराव बोरुळे	५
■ महात्मा फुले यांचे आर्थिक विचार : प्रा. डॉ. सौरभ सुरेश तायडे	१०
■ भारतीय विचारवंत दादाभाई नौरोजी यांचे आर्थिक विचार : प्रा. कु. शुभांगी भगवानजी राऊत	१९
■ दादाभाई नौरोजी यांचे आर्थिक विचार : सिद्धार्थ दवणे	२४
■ दादाभाई नौरोजी : आर्थिक विचारधारेतील एक भारतीय विचारवंत : डॉ. उज्वला ते. कापगते	३१
■ टाटा समूहाचे संस्थापक : भारतीय उद्योग विश्वाचा भीष्म पितामह जमशेदजी टाटा (१८३९-१९०४) : डॉ. गजानन कोटेवार	३७
■ महात्मा गांधीजींचे आर्थिक विचार - प्रा. हेमराज चौधरी	४५
■ महात्मा गांधी यांचे आर्थिक विचार - डॉ. वासंती निचकवडे	४८
■ राष्ट्रपिता महात्मा गांधी यांचे विचार - प्रा. डॉ. श्रीकृष्ण बोढे	५४
■ शाहू महाराज यांची आर्थिक विचारधारा - प्रा. डॉ. सुभाष गुर्जर	६३
■ पंडित जवाहरलाल नेहरूंचे आर्थिक विचार (१८८९-१९६४) : डॉ. सौ. पुष्पा सुभाष तायडे	६७
■ डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे भारताच्या विकासासाठी आर्थिक तत्वज्ञान : प्रा. डॉ. ममता आर. साहू	७६
■ डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर : एक अर्थतज्ञ : डॉ. लिलाधर धनसिंग खरपुरीये	८२
■ अर्थतज्ञ बॅरीस्टर डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर : प्रा. डॉ. कृष्णा शंकर शहाणे	८७
■ समाजवाद, साम्यवाद आणि गांधीवादी अर्थविचार (डॉ. जे. सी. कुमारप्पाच्या विचार लेखनीतून) : डॉ. महेंद्र गावंडे, प्राचार्य डॉ. संजय धनवटे	९५

समाजवाद, साम्यवाद आणि गांधीवादी अर्थविचार
(डॉ. जे. सी. कुमारप्पाच्या विचार लेखनीतून)

डॉ. महेंद्र गावंडे
प्राचार्य डॉ. संजय धनवटे
नारायणराव काळे स्मृति मॉडेल कॉलेज,
कांरजा (घा.), जि. वर्धा
इमेल : gawandemahendra9@gmail.com

सर्वच वाद हे एक प्रकारचे सर्वांच्या विकासाचा दृष्टीकोन डोळ्यासमोर ठेवून तयार झालेले संघटन दिसून येते. वरवर पाहता साम्यवाद हा गांधीवाद पेक्षा उद्दिष्टांच्या बाबतीत वेगळा वाटत नाही. परंतु जेव्हा आपण साधनांचा विचार करतो. तेव्हा साम्यवाद व गांधीवाद यामध्ये जमीन-आसमानचा फरक दिसून येतो. भौतिकदृष्ट्या जरी आपल्याला अंतर जाणवत नसले तरी नैतिक व आध्यात्मिक दृष्ट्या आपण जेव्हा विचार करतो, तेव्हा दोन्ही वेगळे वाटतात. भौतिक व सामाजिक दृष्टीने दोन्ही एक जरी दिसत असले तरी नैतिक, आध्यात्मिक व आत्मीय दृष्टीने जेव्हा आपण विचार करतो. तेव्हा दोन्ही मध्ये फरक जाणवायला लागतो.

समाजवाद व साम्यवादामध्ये राष्ट्राला एक घटक मानले जाते. परंतु भारताचा व्यापार एक घटक नसून तो टाटा, बिरला, डालमीया असे कितीतरी व्यक्ती मिळून बनतो. जेव्हा आपण भारताच्या व्यापाराचा विचार करतो तेव्हा तो एक सारख्या वस्तूचा विचार होणार नाही. कारण आपल्याला जी आवश्यकता आहे, ती व्यक्तीशी आहे. संपूर्ण भारताला एक घटक गृहित समजण्याशी नाही. कारण भारतामध्ये राहणाऱ्या व्यक्ती व्यतीरिक्त भारत नावाची अशी कोणतीही वस्तू नाही आणि अमेरिका, इंग्लंड तसेच इतर सर्वच देशात मानवच आहे. त्यामुळे आपला दृष्टीकोन हा विश्वव्यापी असायला पाहिजे असे गांधीजींचे मत होते. असा जेव्हा आपण विचार करतो तेव्हा आपल्याला समाजवाद, गांधीवाद यात फार मोठे अंतर दिसून येते. गांधीजींच्या मते, जेव्हा आपण इंग्लंड मध्ये असतो, तेव्हा भारतीय असूनही आपण तेथील भोजन घेतले पाहिजे. त्या देशातील वस्तूंचा वापर केला पाहिजे कारण आपण स्वावलंबी विचाराचे समर्थक आहोत. तसेच भारतामध्ये असताना भारताच्या वस्तू वापरल्या पाहिजे. विदेशातून भोजन मागवून नाही खायचे असे त्यांचे मत होते. कारण त्यामुळे राजनैतिक सिमा तयार होतात व संघर्ष निर्माण होतो. विदेशी व्यापाराचा आधार हा नेहमीच हिंसा असतो. गांधीजींच्या मते आपण मानव आहे, फक्त आदर्शाचाच घटक नाही. त्यांचा दृष्टीकोन राष्ट्रीयतेचा नव्हता. समाजवाद व साम्यवाद हे त्यांच्या विचारापेक्षा वेगळे आहे. त्यांचा आदर्शवाद एका सिमेत बंदिस्त आहे. तसेच ते राष्ट्रवादाला महत्व देतात.

गांधीवादी दृष्टीकोन व्यक्ती विकास किंवा मानव विकास याला महत्व देणारा आहे, राष्ट्रवादाला नाही. त्यांच्या मते आपण भौतिकदृष्ट्या किती संपन्न आहे हे महत्त्वाचे नाही पण

ISBN: 978-93-91768-50-8

Advances in Plant Science

Volume II

Editors

Dr. Laxmikant N. Borkar

Dr. Jeetendra Sainkhediya

Dr. Ashish Kumar

Yengkhom Linthoingambi

Bhumi Publishing

Advances in Plant Science

Volume II

(ISBN: 978-93-91768-50-8)

Editors

Dr. Laxmikant N. Borkar

Department of Botany,
S. S. Jaiswal College,
Arjuni Morgaon, Dist- Gondia, M.S.

Dr. Jeetendra Sainkhediya

Department of Botany,
Govt. P. G. College,
Sendhwa, Dist. Barwani, M.P.

Dr. Ashish Kumar

Department of Biotechnology,
Sant Gahira Guru Vishwavidyalaya,
Sarguja Ambikapur, Chhattisgarh

Yengkhom Linthoingambi Devi

Department of Genetics and Plant
Breeding, College of Agriculture,
IGKV, Raipur, Chhattisgarh

Bhumi Publishing

SEED SURFACE CHARACTERISTICS AND PRELIMINARY PHYTOCHEMICAL ANALYSIS OF SOME LAMIACEAE (LABIATAE) SEEDS

P. P. Ulhe

Department of Botany,

Narayanrao Kale Smruti Model College,

(Art, Commerce and Science) Karanja (gh.) Dist - Wardha

Corresponding author E-mail: pallavi_ulhe27@rediffmail.com

Abstract:

The family Lamiaceae also known as Labiatae. It is also known as mint family. This family is a flowering plant family. For the study of seed morphology and preliminary phytochemical observations about 04 species were studied of Lamiaceae. In Lamiaceae, *Ocimum sanctum*, *Ocimum americanum*, *Ocimum basilicum* and *Salvia officinalis* were well studied. In the morphological observations seed surface irregular with grooves and furrows, some fibrous, cellular deposition on the surface. In the preliminary phytochemical observations with aqueous extract of seed powder treated with various chemical for detection of alkaloids, carbohydrates, reducing sugars, steroids, glycosides, flavonoids, terpenoids, saponins protein, tannins, amino acids, volatile oil or essential oil etc. Biuret and Xanthoproteic test were also done for detection of protein. Phytochemical analysis were done for correct identity and evaluation. This study is also useful to isolate the pharmacologically active principles present in the drug. Scanning electron microscopy (SEM) study is useful for detection of variation on seed surface. The micromorphological observation helps to identify the seed also. The family shows fragrance also.

Keywords: Phytochemical, preliminary screening, seed morphology, SEM, Lamiaceae (Labiatae)

Introduction:

Seed coat morphology is an important study for seed identification because seed identification is important in farming. Seed is a mature ovule. Outer coat of seed is known as seed coat, a small embryonic plant enclosed in a covering and usually with some stored food. For study of seed coat characters all the parameters are very important like seed size, shape, colour, hilum shape, hilum size, surface features, seed weight etc. The scanning electron microscopy is a modern technique for surface identification. Seeds have also the medicinal value. Lamiaceae is

**Role of
Netaji Subhash Chandra Bose
in Indian Freedom Movement**

Editor

**Dr. Pradhnya Kamdi
Dr. Sharad Daware**

OM SAI PUBLISHER & DISTRIBUTORS

Role of Netaji Subhash Chandra Bose in Indian Freedom Movement

© Editors

No part of this book shall be reproduced, stored in retrieval system, or translated in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying and/or otherwise without the prior written permission of the editors.

➤ ISBN : 978-93-91201-03-6

➤ 1st Edition : 2021 (18 Nov. 2021)

➤ Published in India by

Om Sai Publisher & Distributors

29, Behind T.B. Ward, Indira Nagar, Nagpur 440003.

Mob.: 9923693506, E-mail: ospdnagpur@yahoo.com

➤ Printing

Sai Jyoti Publication

Mob.: 9764673503

E-mail: sjp10ng@gmail.com, Website: www.saijyoti.in

➤ Branch

Pune Branch

203, Paris Sparsh Hight,

Ambamata Mandir Road,

Ambai Dara, Dhayari,

Pune - 411041.

Mob.: 9420318884

New Delhi Branch

213, Vardhan House, 7/28

Ansari Road, Dariyaganj,

New Delhi - 110002.

Mob.: 8888828026, 9325656602

➤ Type Setter

Shree Ganesh Graphics,

Nagpur.

CONTENTS

1.	Struggle and Ideals of an Unsung Hero: Subhas Chandra Bose Prof. Sanjay Kumar, Prof. Pooja Dhyani	01-12
2.	Role of Subhas Chandra Bose in Sending Indian Medical Mission to China: Some Lesser Known Incidents Dr. Anirban Ghosh	13-27
3.	Subhash Chandra Bose and The Indian Independence League Dr. Anjali Andrew	28-35
4.	Role of Subhash Chandra Bose to the Indian Independence Movement Prof. Dr. Gajanan Natthuji Kalambe	36-45
5.	Leader for Freedom : Netaji Subhash Chandra Bose Dr. Mubaraque Quraishi	46-53
6.	Subhas Chandra Bose and His Contribution for India's Independence Dr. Sujata Gourkhede	54-64
7.	Role of Women in INA With Special Reference to Lakshmi Sahgal and Neera Arya S. Priyalakshmi, Dr. C Godwin. Sam	65-71
8.	Netaji Subhas Chandra Bose and his contribution to Indian Freedom Movement Dr. Sunil Shripad Borkar	72-83

9.	नेताजी सुभाषचंद्र बोस की धर्म निरपेक्षता तथा आजाद हिंद सेना में जनरल शाहनवाज़ खान की भूमिका डॉ. सैय्यद मुजाहिद सैय्यद बासीत	84-89
10.	नेताजी सुभाषचंद्र बोस का भारतीय स्वाधीनता आंदोलन में योगदान (१९२१ ई. से १९२७ ई.) एक ऐतिहासिक अध्ययन डॉ. रवींद्र शामराव लोणारे	90-100
11.	भारतीय स्वतंत्रता आंदोलन में युवाओं के प्रेरणास्त्रोत: नेताजी सुभाषचंद्र बोस डॉ. शहनाज रफीक शेख	101-105
12.	भारताच्या स्वातंत्र्य आंदोलनात सुभाषचंद्र बोस आणि आजाद हिंद सेनेची ऐतिहासिक कामगिरी डॉ. दिपाली डी. भावे	106-115
13.	आझाद हिंद सरकारचे संस्थापक सुभाषचंद्र बोस प्रा. डॉ. निलीमा राऊत	116-127
14.	भारतीय स्वातंत्र्यलढा आणि नेताजी सुभाषचंद्र बोस प्रा. राजू भा. खरडे	128-138
15.	नेताजी : स्वातंत्र्यलढयातील वादळी व्यक्तिमत्व डॉ. संजय गोपाळराव ठवळे	139-149
16.	नेताजी सुभाषचंद्र बोस यांचे स्वातंत्र्य लढयातील योगदान : एक ऐतिहासिक सिंहावलोकन प्रा. डॉ. तिर्थनंद बन्नगरे, डॉ. काशिनाथ मानमोडे	150-154
17.	भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीत नेताजी सुभाषचंद्र बोस यांची भूमिका प्रा. डॉ. वंदना ह. तागडे	155-162
18.	नेताजी सुभाषचंद्र बोस यांच्या नेतृत्वातील 'आझाद हिंद सेनेच्या कार्याचे महत्त्व' डॉ. विठोबा म. चंदनखेडे	163-171

उभे राहिले. त्या सुभाषबाबूंनी आझाद हिन्द फौजेमुळे भारतीय स्वातंत्र्याचा प्रश्न आंतरराष्ट्रीय पातळीवर नेला. म्हणूनच भारताला स्वातंत्र्य देण्यासाठी ब्रिटीश सरकारने वेव्हेल योजना लगेच आणली. ते जहालमतवादांचे आदर्श होते. म्हणून स्वातंत्र्य चळवळीच्या इतिहासात सुभाषबाबूंचे नाव सुवर्णाक्षरांनी लिहीले गेले आहे.

संदर्भग्रंथ सूची

- १) शेख, प्रा. गफूर, आधुनिक भारताचा इतिहास, प्रिंम पब्लिकेशन, जळगांव, प्रथमावृत्ती, जुन २००५, पृ. ६६
- २) वैद्य, डॉ. सुमन आणि कोठेकर, डॉ. शांता, आधुनिक भारताचा इतिहास, साईनाथ प्रकाशन, नागपूर, वर्ष १९९४, पृ. २७०
- ३) आठल्ये, डॉ. विभा, आधुनिक भारताचा इतिहास, सर साहित्य केन्द्र, २००९, प्रथमावृत्ती, पृ. ३७१
- ४) छाबडा, जी.एस., आधुनिक भारतीय इतिहास स्टर्लींग पब्लिशर प्रायव्हेट लि. नई दिल्ली, पृ. २७६
- ५) ग्रोव्हर, बी.एल., आधुनिक भारताचा इतिहास एक नविन मूल्यांकन, एस.चंद आणि कंपनी लि., रामनगर, नवी दिल्ली, पृ. ४००
- ६) करे, विभीषण, सामाजिक संशोधनाची मुलतत्वे, विद्या बुक्स पब्लिशर्स, औरंगाबाद, २०१५
- ७) घाटोळे, प्रा.रा.ना., समाजशास्त्रीय संशोधन तत्वे व पध्दती, मंगेश प्रकाशन, नागपूर, २०१०

१७

भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीत नेताजी सुभाषचंद्र बोस यांची भूमिका

प्रा. डॉ. वंदना ह. तागडे

नारायणराव काळे स्मृती मॉडेल कॉलेज, कारंजा (धा.), जि. वर्धा.
ई-मेल: vandana-tagade@gmail.com.

सारांश

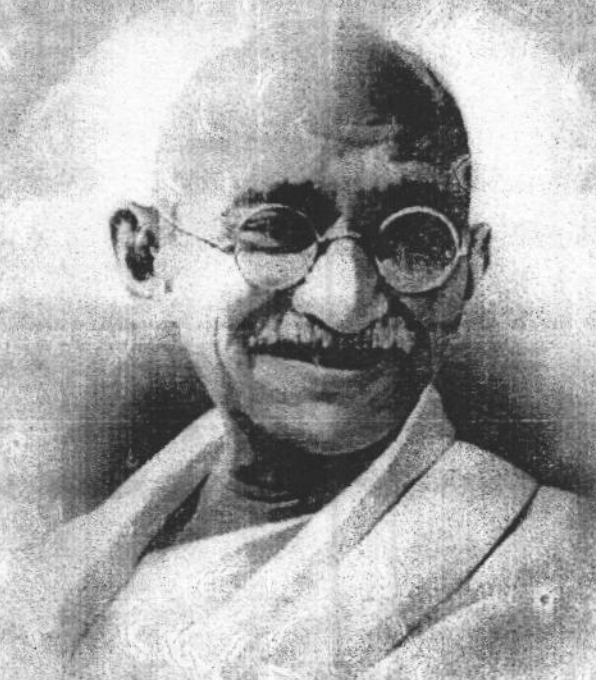
भारताच्या स्वातंत्र्य चळवळीत ज्या महान पुरुषांनी कार्य केले त्यामध्ये सुभाषचंद्र बोस यांच्या नावाचा विशेष उल्लेख करावा लागतो. ब्रिटीशांनी भारतावर केलेल्या अन्यायाच्या विरोधात आझाद हिंद सेना निर्माण करून भारताला स्वातंत्र्य मिळवून देण्याच्या प्रयत्नात ते अग्रेसर होते. त्यांचे भारताला स्वातंत्र्य मिळवून देण्याच्या मार्गावरून जरी मतभेद झाले असले तरी देशप्रेमाने भारावून जावून त्यांनी स्वातंत्र्यासाठी इतर देशाची मदत घेवून ब्रिटीश सत्तेवर दबाव आणला. त्यांना भारताला स्वातंत्र्य मिळवून देण्याच्या प्रयत्नात जरी अपयश आले असले तरी त्यांची कामगिरी नक्कीच प्रशंसनीय होती.

प्रस्तावना

सुभाषचंद्र बोस ज्यांना आदरपूर्वक 'नेताजी' म्हटल्या जाते. त्यांच्या भारतीय स्वातंत्र्य आंदोलनातील कार्यमुळे व आझाद हिंद सेनेच्या कर्तृत्वामुळे एक अविस्मरणीय पर्व उदयास आले होते. १८५७ च्या स्वातंत्र्यसमरानंतर पहिल्यांदा त्यांनी लष्करी सेना तयार करून ब्रिटीश सत्तेला हाकलून लावण्यासाठी प्रयत्न केले. त्यांचा

गांधीवादी विचार

(राजकीय परिप्रेक्ष्य)

संपादक
डॉ. संदीप बी. काले

गांधीवादी विचार

(राजकीय परिप्रेक्ष्य)

■ डॉ. संदीप बी. काळे

■ प्रथम आवृत्ती : २ ऑक्टोबर, २१

■ प्रकाशक

आधार पब्लिकेशन, अमरावती.

हनुमान मंदिराजवळ, पाठ्यपुस्तक मंडळा समोर,

वि.म.वि. कॉलेज मागे, अमरावती

मो. ९५९५५६०२७८

email- aadharpublication@gmail.com

■ मुखपृष्ठ संकल्पना

विलास पवार

सरिता ग्राफिक्स, अमरावती

■ अक्षरजुळवणी

सरिता ग्राफिक्स,

कठोरा रोड, अमरावती

■ Price : २००/-

ISBN-९७८-९३-९१३०५-३४-५

मूलोद्योगी शिक्षण योजना : एक ऐतिहासिक अध्ययन

प्रा.डॉ. वंदना तागडे

इतिहास विभाग प्रमुख, स्व.ना. काळे स्मृती मॉडेल कॉलेज कारंजा, जि.वर्धा

प्रस्तावना:-

महात्मा मोहनदास करमचंद गांधी हे केवळ भारतीय राजकारणातीलच नव्हे तर जगाच्या इतिहासातील एक गुढ आणि अगम्य असे नेतृत्व आहे. महात्मा गांधींनी सामाजिक, धार्मिक, आर्थिक, राजकीय आणि जीवनविषयक जे तत्त्वज्ञान मांडले ते अखिल मानव जातीसाठी अतिशय मौल्यवान आहे. महात्मा गांधींनी शिक्षणाच्या क्षेत्रात आमूलाग्र परिवर्तन घडवून आणणारी एक अभिनव योजना पुढे आणली, तिला 'मूलोद्योगी शिक्षण योजना' असे म्हटले जाते. 'हरिजन' या साप्ताहिकातून 31 जुलै 1937 रोजी शिक्षणाकडे सरकारचे लक्ष्य वेधून घेण्यासाठी महात्मा गांधींनी असे मत व्यक्त केले की, " राष्ट्र म्हणून शिक्षणाच्या बाबतीत आपण फार मागासलेले आहोत. शिक्षणाचा कार्यक्रम जर पैशावर अवलंबून ठेवला तर थोड्या काळात लोकांना शिक्षण देणे अवघड होऊन बसेल. त्यासाठी मी असा ठराव मांडतो की, शिक्षण स्वावलंबी झाले पाहिजे, शिक्षणाने व्यक्तीच्या शरीर, मन व आत्म्याचा सर्वांगीण विकास झाला पाहिजे. साक्षरता ही शिक्षणाची सुरुवात व शेवट नसून साक्षरता ही शिक्षणाच्या साधनापैकी एक साधन आहे व त्या आधारे स्त्री-पुरुषांना शिक्षित केले जाते. साक्षरता म्हणजे शिक्षण नव्हे, म्हणून मी शिक्षणाचा आरंभ अशा प्रकारची एखादी हस्तकला शिकवून करू इच्छितो जी मुलाला शिकतानाच उत्पादन करण्यास समर्थ करू शकेल. शाळेत निर्माण झालेल्या वस्तू खरेदी करण्याची जबाबदारी जर राज्याने घेतली तर प्रत्येक शाळा स्वावलंबी होईल." महात्मा गांधींच्या शिक्षण विषयक विचारांवर आधारित एक चिंतन बैठक वर्धा येथे घेण्यात आली. त्यामध्ये शिक्षणतज्ञ, राष्ट्रीय पुढारी, समाज सुधारक, शिक्षणमंत्री सहभागी झाले. चर्चेनंतर काही ठराव संमत करण्यात आले. ही परिषद वर्धा येथे भरली म्हणून तिला 'वर्धा शिक्षण परिषद' असेही म्हटले जाते.

विषय विवेचन:-

22 व 23 ऑक्टोबर 1937 रोजी वर्धा येथे महात्मा गांधींच्या अध्यक्षतेखाली भरलेल्या शिक्षण परिषदेत पुढील ठराव संमत करण्यात आले.

- राष्ट्रीय स्तरावर प्रत्येकाला सात वर्षांचे सक्तीचे व मोफत शिक्षण पुरवावे.
- मातृभाषा हेच शिक्षणाचे माध्यम असले पाहिजे.

गांधीवादी विचार

संपादक

प्रा. डॉ. बाळासाहेब जी. जोगदंड
सहयोगी प्राध्यापक,
पदवी व पदव्युत्तर राज्यशास्त्र विभाग,
सीताबाई कला वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय अकोला.

आधार पब्लिकेशन्स, अमरावती

अनुक्रमणिका

अ. क्र.	लेख	लेखक	पु. क्र.
1	महात्मा गांधींचे ग्रामस्वराज्यासंबंधीचे विचार प्रा.डॉ. बाळासाहेब जी. जोगदंड		1
2	ग्रामीण विकासात गांधीजींच्या आर्थिक विचारांचे महत्त्व प्रा. डॉ. ममता राममिलन साहू		13
3	महात्मा गांधीजींचे सत्याग्रहासंबंधी विचार प्रा.प्रवीण कारभारी शिंदे		18
4	महात्मा गांधींचे अस्पृश्योद्धार संबंधी विचार व कार्य डॉ. शरद बाबुराव सोनवणे		26
5	गांधी प्रणीत रामराज्य सहा.प्रा. डी. डी. ठाकरे		34
6	महात्मा गांधीजींच्या आर्थिक विचाराची यथार्थता प्रा.डॉ.नागोरव के.सोरे		45
7	ग्रामीण भारत सुधारण्यासाठीचे महात्मा गांधीजींचे विचार प्रा. डॉ. छाया शशिपाल शिंदे		55
8	महात्मा गांधीजींचे सत्य आणि अहिंसा यासंबंधीचे विचार श्री. तनपुरे संभाजी शामराव		66
9	गांधीजींच्या विचारातून सत्य व सत्याग्रह डॉ. उल्हास रामजी राठोड		74
10	गांधींच्या दृष्टीकोनातून आर्थिक विकासाचे उद्देश प्रा.डॉ.राजेश एम. बन्सोड		80
11	महात्मा गांधीजींच्या धर्मपत्नी - कस्तुरबा गांधी व त्यांचे कार्य प्रा. ज्ञानेश्वर दा. वारगे		84
12	सत्य, अहिंसा आणि महात्मा गांधी सहा. प्राध्यापक पवन दयानंद महंत		90

13	महात्मा गांधीजींचे आर्थिक विचार—एक विश्लेषण प्रा.डॉ.विठ्ठल निलकंठ ठावरी	99
14	ग्रामीण विकासात गांधीजींच्या विचारांची प्रासंगिकता डॉ. दिपाली श्रीराम घोरे	108
15	महात्मा गांधीजींची रामराज्याची संकल्पना अमोल भाऊराव बंड	111
16	भारतीय संविधानातील उद्देशपत्रिकेचा अर्थ प्रा. डॉ. जे. टी. कांबळे	116
17	गांधींचे राजकीय विचार डॉ. विजय कृष्णराव काळे	120
18	जागतिक शांतता आणि महात्मा गांधी प्रा.एस.बी.चव्हाणके	132
19	म. गांधींचे ग्रामविकास अर्थव्यवस्थेसंबंधीचे आर्थिक विचार : एक विश्लेषण प्रा. डॉ. पी. डी. हुडेकर	140
20	महात्मा गांधींचे स्त्री सुधारणा विषयक विचार प्रा. क्षीरसागर संदिप शिवाजी	147
21	'महात्मा गांधींच्या सामाजिक विचारांची प्रासंगिकता' प्रा. डॉ. सुनिल प्रल्हाद गायगोळ	153
22	महात्मा गांधींच्या सामाजिक विचारांचे ऐतिहासिक महत्त्व प्रा.डॉ. विलास फरकाडे	162
23	महात्मा गांधींचे आर्थिक विचार : एक अभ्यास प्रा. डॉ. चंद्रशेखर क्षिरसागर	168
24	महात्मा गांधीजींच्या सत्याग्रह विचारांचे तत्वज्ञान प्रा. एस.एस. तायडे	174
25	गांधी का आर्थिक चिन्तन और भारतीय अर्थव्यवस्था समीर कुमार गुप्ता	178
26	बाजारवाद से नही बल्कि गांधी के विचारों से बदलेगी दुनियाँ। डॉ. अनुपकुमार सिंह	184

गांधीजींच्या विचारातून सत्य व सत्याग्रह

डॉ. उल्हास रामजी राठोड

नारायणराव काळे स्मृती मॉडेल कॉलेज कारंजा(घा.),

जि. वर्धा - ४४२२०३

dr.ulhas_rathod@rediffmail.com ,Mo.No. 9421693458

मोहनदास करमचंद गांधी यांचा जन्म १८६९ मध्ये पोरबंदर येथे झाला. आई-वडीलांच्या धार्मिक विचाराचा प्रभाव गांधीजीवर प्रथमपासूनच होता. प्राथमिक शिक्षण त्यांचे राजकोट येथे झाले. १८८७ ला मॅट्रिक नंतर इंग्लंडला गेले, १९११ ला ते बॅरिस्टर होवून भारतात परत आले. १८९३ मध्ये दक्षिण ऑफ्रिकेमध्ये गेले व १९१४ ला भारतामध्ये आले. १९१९ पासून खऱ्या अर्थाने भारतीय राजकारणात आले. ३० जानेवारी १९४८ ला त्यांचा मृत्यू झाला.

गांधीजींनी आपले विचार हरिजन व यंग इंडिया या वृत्तपत्रातून व्यक्त केले. त्यांचे विचार हे मानवतावादी दृष्टिकोणातून होते. त्यांचे विचार पुढील ग्रंथामधून लोकांसमोर आले. १. हिंद स्वराज्य, २. गीताबोध, ३. आत्मकथा, ४. माझे समकालीन, ५. सर्वोदय, ६. मंगल प्रभात, ७. ब्रम्हचार्य, ८. राष्ट्रवाणी, ९. ग्रामसेवा, १०. खादी, ११. आत्मशुध्दी, १२. गीताई, १३. धर्मनीती, १४. नीतिधर्म, १५. आरोग्याची गुरुकिल्ली, १६. आश्रमवासियांकडून, १८. रामनामाचे महत्व, १९. सत्याग्रह, २०. अनासक्ती योग. मनुष्याने आपले ध्येय पूर्ण करण्याकरिता कोणत्या नैतिक आचरणावर भरदिला पाहिजे याकरिता महात्मा गांधींनी जे नैतिक नियम दिले ते सत्य, अहिंसा, ब्रह्मचर्य, अस्वाद, अभय, अस्तेय, अपरिग्रह, शरीर श्रम, स्वदेशी, सर्वधर्म समभाव होय.

गांधीजींच्या विचारांवर प्रभाव-

महात्मा गांधींच्या जीवनावर आणि जीवनविषयक तत्त्वज्ञानावर अनेक विचारवंतांचा प्रभाव ठळकपणे दिसून येतो. गीता, उपनिषदे, यासारख्या हिंदू धर्मातील महान ग्रंथांनी त्यांच्या जीवनाला आकार दिला. संत कबीर, मीराबाई, गुरू नानक, यांच्या विचारांनी ते प्रभावित होते. राजकीय क्षेत्रात ते गोपाळ कृष्ण गोखलेला आपले गुरू मानत. त्यांच्या लेखनाचा विचार केला तर त्यांच्यावर टॉलस्टॉय, थोरो, रस्किन इत्यादी पश्चिमात्य विचारवंतांच्या विचाराचा प्रभाव होता. हे विचारवंत अर्थशास्त्रज्ञ नव्हते पण त्यांचे साहित्य हे